

СТАБІЛІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ШЛЯХОМ ПІДВИЩЕННЯ ДОВІРИ ДО БАНКІВ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НБУ

Анотація

Визначені основні причини недовіри до банківської системи в Україні та ключові негативні наслідки банківської кризи 2014-2015 рр. Досліджені основні шляхи повернення довіри до банківської системи та заходи, необхідні для забезпечення прозорості діяльності Національного банку. Запропоновані необхідні подальші кроки для успішної реалізації цієї політики як ключового елемента забезпечення макроекономічної стабілізації в Україні.

СТАБІЛІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ШЛЯХОМ ПІДВИЩЕННЯ ДОВІРИ ДО БАНКІВ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НБУ

Банківська система є ключовою ланкою економіки, що має здійснювати розрахунки між фізичними особами, суб'єктами господарювання та державою, забезпечувати залучення коштів вкладників, їх подальше надання позичальникам в якості кредитних ресурсів та своєчасний розрахунок як з позичальниками, так і з вкладниками. Цьому сприяє підвищення їх довіри до банків та прозорість діяльності Національного банку.

У 2014-2015 рр. банківська система України стикнулася із найбільш глибокою кризою за часи свого існування. До початку поточної кризи, станом на 01.01.2014 р., банківська система налічувала 180 установ. Протягом 2014-2015 рр. НБУ визнав неплатоспроможними 60 банків (33 у 2014р. та 27 у 2015р.). Таким чином, платоспроможним на сьогодні¹ є 120 банків.

Ключовими ознаками банківської кризи стали наступні:

1. Банківська система втрачає вклади населення. За 2014 р. загальний відплив коштів фізичних осіб з українських банків становив 126 млрд грн, або 29 % від їх суми на початок року, у т.ч. 53 млрд грн (-21 %) та 9 млрд дол. США (-40 %)². За січень-жовтень 2015р. банківська система втратила 23 млрд. грн. вкладів населення, або 6 % їх обсягу на початок року. Відносно позитивна (порівняно з рівнем минулорічних втрат) динаміка пояснюється виключно коливаннями валютного курсу гривні. Натомість розрахунки окремо по національній та іноземній валюті³ дають підстави

¹ станом на 15.12.2015р.

² Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році» – с. 266. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_book/POSLANNYA-2015_giper_new.pdf

³ Додаток до Макроекономічного та монетарного огляду за листопад 2015р. / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=17612900&cat_id=58037

стверджувати, що за перші 10 місяців поточного року банківська система втратила 21 млрд грн (-11 %) та 4,3 млрд дол. США (-32 %) вкладів фізичних осіб. Таким чином, *скорочення коштів фізичних осіб у 2015 р. порівняно з минулим роком дещо уповільнилось, проте його швидкість залишається загрозовою для стабільності банківської системи.*

2. Скорочення ресурсної бази банків обумовлює замороження кредитної активності та скорочення кредитного портфеля. Розрахунки окремо по національній та іноземній валюті⁴ дають підстави стверджувати, що за перші 10 місяців поточного року банківська система скоротила кредитний портфель на 81 млрд грн (-15 %) та 5,9 млрд дол. США (-20 %). В умовах падіння ділової активності, скорочення промислового виробництва, експорту та загального падіння ВВП *українська економіка потребує значних обсягів кредитних ресурсів, бажано довгострокових, дешевих та у національній валюті. Проте в умовах скорочення банківських пасивів досягнення цієї мети неможливо.*

3. Відбувається погіршення якості кредитного портфеля банків. В умовах воєнних дій на сході країни, на тлі погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури, платіжної дисципліни позичальників зростає частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитного портфеля. Якщо станом на 01.01.2014 р. цей показник загалом по банківській системі дорівнював 7,7 %, то на 01.01.2015 р. він зріс до рівня 13,5 %, а станом на 01.11.2015р.⁵ сягнув межі 20,4 %⁶.

Погіршення якості кредитного портфеля призводить відразу до двох негативних наслідків. По-перше, позичальники припиняють своєчасно сплачувати відсотки по проблемних кредитах. Отже, *банківські доходи зменшуються.* По-друге, погіршення категорії позичальників змушує банки

⁴ Там само.

⁵ Дані на 01.12.2015р. станом на 15.12.2015р. не опубліковані.

⁶ Основні показники діяльності банків України / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

формувати під проблемні кредити додаткові страхові резерви за рахунок витрат. Таким чином, **одночасно зі зменшенням доходів зростають банківські витрати.**

4. Скорочення банківських доходів на фоні зростання витрат провокує збитковість як окремих банків, так і банківської системи в цілому. Фінансовий результат банківської системи за 2014 р. став найгіршим за всі роки спостережень і становить -53 млрд грн⁷. Протягом 2015 р. негативна тенденція збитковості банківської системи, на жаль, не зупинена. Поточний збиток банківської системи за 10 місяців 2015р.⁸ складає 56,3 млрд грн⁹.

5. Збитки банківської системи обумовлюють скорочення її власного капіталу, адже прибуток (у даному випадку – збиток) є його складовою частиною. Станом на 01.01.2014 р. власний капітал загалом по банківській системі дорівнював 193 млрд грн, на 01.01.2015 р. цей показник скоротився до рівня 148 млрд грн, а станом на 01.11.2015р.¹⁰ – до 124 млрд грн¹¹.

Однією з ключових причин повільного виходу з банківської кризи є недовіра клієнтів до банківської системи в цілому, зокрема:

- **недовіра до комерційних банків з боку вкладників;**
- **недовіра до Національного банку, викликана непрозорістю його діяльності.**

Згідно даних опитування, проведеного українською компанією «Inmild», лише 11 % респондентів зберігає у банках більшу частку власних заощаджень, 7 % – половину заощаджень, 49 % – лише незначну частку.

⁷ Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році» – с. 267. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_book/POSLANNYA-2015_giper_new.pdf

⁸ Дані за 11 місяців 2015р. станом на 15.12.2015р. не опубліковані

⁹ Основні показники діяльності банків України / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

¹⁰ Дані на 01.12.2015р. станом на 15.12.2015р. не опубліковані

¹¹ Основні показники діяльності банків України / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

Таким чином, *третина (33 %) опитаних респондентів, що мають заощадження, не довіряє комерційним банкам та зберігає власні кошти поза банками*¹².

Серед напрямів підвищення довіри клієнтів до банків слід виділити наступні основні:

1. Створення умов для курсової стабілізації національної грошової одиниці. В умовах значних коливань курсу гривні протягом короткого періоду часу зацікавленість владників у банківських заощадженнях послаблюється, а довіра до банківської системи - падає. Натомість швидкими темпами зростає попит на готівкову іноземну валюту. Ажіотажний попит на валютному ринку протягом 2014 р. та на початку 2015 р. ілюструє динаміка її купівлі-продажу за 2014-2015 рр. (табл. 1).

Дані, наведені в табл. 1, дають підстави стверджувати, що у 2014 р. та на початку 2015 р. фізичні особи купували іноземну валюту у значно більших обсягах, ніж продавали. Проте, починаючи з лютого 2015 р., на тлі курсової стабілізації, фізичні особи припинили ажіотажну купівлю готівкової валюти та почали поступово її продавати.

Інструментами НБУ щодо впливу на валютний курс гривні є: встановлення норми обов'язкового продажу валюти експортерами, щоденні ліміти зняття гривневої та валютної готівки з рахунків банків, ліміти купівлі готівкової валюти фізичними особами та інші. Проте найбільш важливим для формування валютного курсу залишається динаміка міжнародних резервів. Станом на 01.03.2015 р. міжнародні резерви України знизились до рівня 5,6 млрд дол. США¹³, що відповідало вартості імпорту країни лише за 1 місяць при мінімально достатньому, з точки зору світової практики, його значенні у 3 місяці. Натомість на тлі активізації співпраці країни з

¹² Треть населения Украины не держит сбережения в коммерческих банках – исследование / Інформаційне агентство «Інтерфакс-Україна». 24.09.2015 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://interfax.com.ua/news/economic/292257.html>

¹³ Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році» – с. 266. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

міжнародними кредиторами та впровадження реформ відбулось надходження значних сум зовнішнього фінансування, що дозволило збільшити міжнародні резерви до рівня **13,1 млрд дол. США** станом на 01.12.2015 р.¹⁴. Відповідно, валютний курс гривні почав поступово відновлюватись і зараз, на думку більшості експертів, досяг рівноважного значення, що підтверджується довготривалим його коливанням у межах 22-24 грн/дол.

Таблиця 1

**Динаміка купівлі та продажу іноземної валюти населенням у
2014-2015 рр.**

Період	Купівля у банків, млн дол. США	Продаж банкам, млн дол. США	Сальдо, млн дол. США
2014р.	8 023,2	5 613,0	-2 410,2
Січень 2015р.	109,0	89,6	-19,4
Лютий 2015р.	67,9	194,3	126,4
Березень 2015р.	39,9	169,1	129,2
Квітень 2015р.	32,6	238,0	205,4
Травень 2015р.	30,0	207,3	177,2
Червень 2015р.	44,3	223,6	179,3
Липень 2015р.	72,3	207,9	135,6
Серпень 2015р.	49,1	201,2	152,1
Вересень 2015р.	47,6	214,5	166,9
Жовтень 2015р.	68,7	173,4	104,7
РАЗОМ за 10 міс. 2015р.	561,5	1918,8	1357,3

Джерело: Розраховано за даними НБУ: Додаток до Макроекономічного та монетарного огляду за листопад 2015р.¹⁵

На позитивну курсову динаміку також вплинули достатньо жорстка монетарна та фіскальна політика, поступове зниження інфляційних очікувань.

2. Зниження рівня інфляції шляхом обмеження емісії. Високий рівень інфляції, що перевищує поточний рівень депозитних ставок, є одним із чинників недовіри до банківської системи з боку вкладників. За минулий

http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_book/POSLANNYA-2015_giper_new.pdf

¹⁴ Динаміка міжнародних резервів у листопаді 2015 року / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=24641487&cat_id=55838

¹⁵ Додаток до Макроекономічного та монетарного огляду за листопад 2015р. / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=17608901&cat_id=58037

2014 р. індекс цін споживчого ринку сягнув 24,9 %. Не зважаючи на зафіксовану в окремі місяці дефляцію (у липні, серпні та жовтні), за 11 місяців 2015р. цей показник становив 42,3 %¹⁶. Інфляційні прогнози різних установ та експертів на поточний рік суттєво відрізняються (зокрема, НБУ прогнозує за 2015 р. інфляцію на рівні 44%)¹⁷, проте у будь-якому разі її рівень за поточний рік буде значно вищим, ніж за попередній. Натомість депозитні ставки в українських банках по строкових гривневих депозитах коливаються в межах 15-25 % річних, що значно менше рівня цінового зростання. Таким чином, обираючи інструмент для заощадження, фізичні особи далеко не завжди віддають перевагу банківським вкладам, натомість зберігають власні кошти у вигляді готівки, валюти, банківських зливків, інвестують заощадження у нерухомість тощо. В останні декілька років, на тлі падіння довіри до банківських вкладів, все більшої популярності набуває такий спосіб зберігання заощаджень, як оренда депозитних вічок

Інфляція в Україні в останні роки має, переважно, монетарний характер, пов'язаний із зростанням грошової маси на тлі скорочення виробництва та ВВП. Таким чином, необхідною умовою мінімізації темпів цінового зростання є поступове обмеження емісії. Згідно планів НБУ на початок року, максимальна сума, яка повинна була поступити в обіг шляхом перерахування до бюджету прибутку НБУ, підтримки Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та підтримки ліквідності платоспроможних банків, не повинна була перевищити 91 млрд грн¹⁸. Натомість лише за перші 6 місяців 2015 р. обсяг фактичної емісії перевищив 78 млрд грн¹⁹. Виходячи з цього, дотриматись річного ліміту емісії для НБУ буде можливо, проте досить

¹⁶ Індекси споживчих цін за регіонами у 2015 році / Державна служба статистики України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

¹⁷ Інфляційний звіт за вересень 2015 року / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=22249640>

¹⁸ Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році» – с. 268. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_book/POSLANNYA-2015_giper_new.pdf

¹⁹ Емісія гривні: у 1-му півріччі НБУ сукупно надрукував для Кабміну 78,2 млрд. грн. / Портал «FINBALANCE». 25.07.2015 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finbalance.com.ua/news/Emisiya->

важко. Тим не менше, в Україні очікується різке гальмування інфляції до рівня менше 10 % у 2016 р. та 5 % до 2018 р.²⁰.

3. Зростання банківського капіталу шляхом збільшення статутних фондів згідно планів рекапіталізації, затверджених НБУ.

Усвідомлюючи негативні тенденції у розвитку банківської системи України протягом 2014-2015 рр., як держава, так і приватні (у т.ч. іноземні) власники банків здійснюють заходи по зміцненню банківської системи шляхом збільшення статутних фондів. Зокрема, за повідомленням прес-служби «Укргазбанку» від 02.04.2015 р., Кабінет Міністрів України здійснив докапіталізацію банку на суму 3,204 млрд грн²¹. За інформацією ПАТ КБ «Приватбанк» від 20.04.2015р., статутний капітал банку збільшено на 5 млрд. грн. до рівня 19,1 млрд грн²². За повідомленням прес-служби ПАТ «Укрсоцбанк» (UniCredit Bank), 24.04.2015 р. було затверджено збільшення статутного капіталу на 5,87 млрд грн до 8,337 млрд грн²³. 23.04.2015 р. збори акціонерів «Промінвестбанку» прийняли рішення про збільшення статутного капіталу на 9,2 млрд грн, або на 73 %²⁴. Останнім часом подібні позитивні новини надходять в інформаційний простір регулярно.

Регулятор також здійснює кроки, спрямовані на спрощення процедури докапіталізації банків іноземними інвесторами. З цією метою були затверджені Постанови Правління НБУ від 01.10.2015 № 657 «Про внесення

hrivni-u-1-mu-pivrichchi-NBU-sukupno-nadrukuvav-dlya-Kabminu-782-mlrd-hrn

²⁰ Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році» – с. 268. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_book/POSLANNYA-2015_giper_new.pdf

²¹ Публічне Акціонерне Товариство Акціонерний Банк «Укргазбанк» повідомляє про прийняття загальними зборами акціонерів АБ "Укргазбанк" рішення (протокол №1 від 30.03.2015) про збільшення статутного капіталу АБ "Укргазбанк" / Офіційний сайт «Укргазбанку» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrgasbank.com/ukr/aktsioner>

²² ПриватБанк зареєстрував збільшення статутного капіталу до 19,1 млрд грн / Офіційний сайт «Приватбанку» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://privatbank.ua/ua/news/privatbank-zaregistriroval-uvelichenije-ustavnogo-kapitala-do-19-1-mlrd-grn>

²³ ПАТ "Укрсоцбанк" затвердив збільшення статутного капіталу на 5,9 млрд грн / Офіційний сайт «Укрсоцбанку» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unicredit.ua/news/view/1036>

²⁴ Росіяни збільшують капітал Промінвестбанку на 9,2 млрд грн / FINBALANCE. Незалежне Інтернет-видання про фінанси та економіку України й світу – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

змін до постанови Правління Національного банку України від 03 вересня 2015 року № 581»²⁵ та № 658 «Про внесення зміни до постанови Правління Національного банку України від 31 березня 2014 року № 182»²⁶.

Постановою № 657 передбачено можливість для уповноважених банків у разі дострокового виконання зобов'язань за договорами кредиту/позики в іноземній валюті повертати іноземному інвестору кошти на його інвестиційний рахунок, відкритий в банку у випадку подальшого використання цих коштів на збільшення капіталу банку. Постановою № 658 уповноваженим банкам дозволяється здійснювати на міжбанківському ринку купівлю валюти, що надходить від іноземних інвесторів для збільшення капіталу цих банків. Такі кроки покликані сприяти якнайшвидшій докапіталізації банків та спрямовані на зменшення валютних ризиків банківської системи.

За перші 9 місяців 2015 р.²⁷ найбільш суттєве зростання власного капіталу демонструють наступні банки: «Укргазбанк» (3046 млн грн), «Приватбанк» (2580 млн грн), «Уксоцбанк» (1988 млн грн), «Кредобанк» (490 млн грн), «Сітібанк» (274 млн грн), «ІНГ банк» (228 млн грн), «Промінвестбанк» (188 млн грн), «Платіnum» (156 млн грн)²⁸. З 8 банків-лідерів з точки зору зростання власного капіталу 1 банк – державний, 6 – «дочки» іноземних банків, і лише 1 – банк з акціонерним капіталом українського походження. Таким чином, ***на сьогодні найбільш активно рекапіталізуються державні банки та банки з іноземним капіталом.***

<http://finbalance.com.ua/news/Rosiyani-zbilshuyut-kapital-Prominvestbanku-na-92-mlrd-hrn>

²⁵ Постанова Правління НБУ від 01.10.2015 № 657 "Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 03 вересня 2015 року № 581" / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=22249474>

²⁶ Постанова Правління НБУ від 01.10.2015 № 658 "Про внесення зміни до постанови Правління Національного банку України від 31 березня 2014 року № 182" / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=22249563>

²⁷ Статистика по активах, зобов'язаннях, власному капіталу та фінансовому результату у розрізі банків публікується раз на квартал

²⁸ Розраховано по: Дані фінансової звітності банків за станом на 01.01.2015р. Дані фінансової звітності банків за станом на 01.10.2015р. / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097

Натомість певна кількість українських банків мають загрозовано низький рівень капіталізації. Табл. 2 містить перелік з 12 банківських установ, що офіційно вважаються платоспроможними (до них не введено тимчасову адміністрацію), проте мають найменший у системі власний капітал.

Таблиця 2

Банки, що мають власний капітал \leq 120 млн грн станом на 01.10.2015 р.

Банки з найменшим розміром власного капіталу (\leq 120 млн грн)	Значення показника, млн грн
Банк «Альянс»	54,5
Український банк реконструкції та розвитку	61,3
Банк «Кредит оптима»	70,0
Банк «Траст»	81,0
Банк «Траст-капітал»	81,5
Банк «Фамільний»	82,0
Банк «Новий»	86,9
«Регіон-банк»	90,7
«Артем-банк»	96,5
Банк «Український капітал»	99,1
Банк «Земельний капітал»	100,7
«Акордбанк»	107,2

Джерело: Розраховано на основі даних НБУ: Дані фінансової звітності банків за станом на 01.10.2015 р.²⁹

З точки зору бухгалтерського обліку банківський капітал є залишковою вартістю активів після вирахування всіх банківських зобов'язань. Таким чином, чим більшим є розмір власного капіталу, тим більш надійним (при інших незмінних умовах) є банк. Виходячи з цього, наведені в табл. 2 банківські установи станом на 01.10.2015 р. є найменш захищеними від потенційних ризиків, адже мають власний капітал менше граничного на сьогодні рівня 120 млн грн. Очевидно, найближчим часом вони мають бути докапіталізовані або виведені з ринку, або злиті з іншими банками.

²⁹ Дані фінансової звітності банків за станом на 01.10.2015р. / Офіційний сайт Національного банку України

4. Безумовне та своєчасне відшкодування вкладів у проблемних банках за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в межах законодавчо затвердженого ліміту.

Згідно даних Фонду гарантування вкладів фізичних осіб³⁰:

- 99 % вкладників українських банків можуть обґрунтовано розраховувати на відшкодування всієї суми вкладів разом із відсотками, зафіксованими на дату введення в банк тимчасової адміністрації. При цьому гарантована державою максимальна сума відшкодування у розмірі 200 тис. грн. не залежить від валюти вкладу або його строку і поширюється не лише на строкові депозити, але й на вклади «до запитання» (поточні, пенсійні, зарплатні тощо);

- середня сума вкладу (7,7 тис. грн.) має 26-разовий «запас» покриття максимальною сумою відшкодування;

- загальна кількість вкладників (46,4 млн. осіб станом на 01.10.2015р.) суттєво перевищує кількість населення України. Це є свідченням того, що більшість вкладників мають депозити у декількох банках, свідомо їх диверсифікують, обґрунтовано сподіваючись на повернення депозитів чи їх відшкодування за рахунок Фонду у межах, гарантованих державою. Законом це не заборонено. Ці дії також характеризують українських вкладників як досвідчених інвесторів, що розподіляють активи по різних кошиках.

Основна проблема, з якою стикається Фонд, полягає у незадовільній якості активів, які надходять йому на баланс разом із проблемними банками. Зокрема, станом на середину 2015 р. балансова вартість цих активів становить близько 300 млрд грн, натомість оціночна ринкова вартість – усього 50 млрд грн³¹, або менше 17% від номіналу. Також слід враховувати

– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097

³⁰ Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Статистика / Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/statystyka>

³¹ Андрей Кияк: «Нас всегда будут обвинять, что мы продали активы очень дешево» / Forbes-Украина. 20.07.2015 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/business/1398565-andrej-kiyak-nas-vsegda-budut-obvinyat-chto-my-prodali-aktivy-ochen-deshevo>

тривалий термін реалізації цих активів, що на практиці вимірюється роками. У цій ситуації для своєчасного відшкодування коштів вкладників Фонд періодично змушений звертатись по допомогу до Уряду.

Проте за всі роки існування Фонду не було зафіксовано випадків відмови від виплати постраждалим вкладникам у розмірі законодавчо затвердженого ліміту. Мова йде лише про добросовісних вкладників, які тримають депозити у сумі до 200 тис. грн у різних банках. Проте у разі оформлення декількох депозитів в одному банку чи спробах «дробити» депозит, що перевищує гарантовану державою суму, на декілька різних вкладів за декілька днів до введення у банк тимчасової адміністрації такі вкладники, згідно чинного законодавства, можуть розраховувати лише на відшкодування у сумі до 200 тис. грн в одному банку незалежно від кількості вкладів.

В умовах банківської кризи активів Фонду, що формуються з регулярних відрахувань банків-учасників, іноді не вистачає на своєчасне відшкодування вкладів найбільших банків, що були виведені з ринку. Зокрема, мова йде про «Дельта банк», обсяг вкладів фізичних осіб у якому на момент введення тимчасової адміністрації становив близько 24 млрд грн, з яких 15,5 млрд грн підлягали відшкодуванню з боку Фонду. У цьому випадку Уряд оперативно надає Фонду кредити для своєчасного і повного відшкодування вкладів. Зокрема, 10.09.2015 р. було повідомлено про виділення чергового траншу Фонду у сумі 21,5 млрд грн³². За інформацією Голови НБУ В. Гонтаревої, протягом 2015р. Фонд вже отримав від Уряду 25 млрд грн та має отримати до кінця року додатково 16,5 млрд грн³³. Таким чином, сукупний розмір допомоги Фонду з боку держави за рік складе 41,5 млрд грн.

³² Уряд України вирішив виділити Фонду гарантування вкладів 21,5 млрд грн / Інформаційне агентство «Ітерфакс-Україна» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.interfax.com.ua/news/general/289287.html>

³³ Валерия ГОНТАРЕВА: «Эти состояния и эта так называемая олигархия — дутые пузыри». Зеркало недели. 02.10.2015 / – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.zn.ua/macrolevel/valeriya-gontareva-eti-sostoyaniya-i-eta-tak-nazyvaemaya-oligarhiya-dutye-puzyri-.html>

Розбудована в Україні система гарантування вкладів населення функціонує цілком задовільно та є одним із найбільш ефективних інструментів відновлення довіри населення до банківської системи. Проте після остаточного завершення санації банківської системи доцільно поступове підвищення гарантованої державою суми відшкодування вкладів населення з метою залучення додаткових ресурсів фізичних осіб у банківську систему.

Зрозуміло, що на сьогодні Україна не може собі дозволити підвищити суму гарантованого відшкодування вкладів фізичних осіб до європейського рівня 100 тис. євро або 85 тис. фунтів стерлінгів, який існує у Австрії, Бельгії, Болгарії, Великобританії, Греції, Данії, Естонії, Ірландії, Іспанії, Італії, на Кіпрі, у Латвії, Литві, Люксембурзі, на Мальті, у Німеччині, Нідерландах, Польщі, Словаччині, Словенії, Португалії, Румунії, Угорщині, Фінляндії, Франції, Хорватії, Чехії, Швеції³⁴. Проте зростання суми гарантованого повернення вкладів хоча б до російського рівня (1,4 млн руб.³⁵, або близько 20 тис. дол. США) є необхідною передумовою реанімації ринку строкових вкладів населення в Україні. Таким чином, ***після остаточного завершення санації банківської системи доцільне поступове збільшення гарантованої державою суми відшкодування вкладів населення до рівня 500 тис. грн, що є еквівалентом 20 тис. дол. США, проте менше валютного еквіваленту відшкодування до девальвації гривні (близько 25 тис. дол. США при курсі 8 грн / дол.).***

5. Скасування можливості дострокового зняття депозитів населення. 14.05.2015 р. Верховна Рада прийняла законопроект №1195³⁶, яким закріплюється окреме існування різних видів депозитів фізичних осіб –

³⁴ Надежно ли хранит деньги в Европе: кто защитит деньги вкладчиков? 30.03.2015 / Banks.eu – Все про банковскую систему Европы и Мира на русском языке – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://banks.eu/static/deposit_guarantee.pdf

³⁵ Агентство по страхованию вкладов РФ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.asv.org.ru/insurance/>

³⁶ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо умов повернення строкових депозитів) / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52634

строкових вкладів та вкладів на вимогу. 03.06.2015р. цей Закон був підписаний Президентом України.

Згідно з новими правилами, вклади «до запитання» чи «на вимогу» банки зобов'язані видати за першим запитом клієнта, тоді як дострокове зняття строкових депозитів допускається, тільки якщо така можливість прописана в договорі. У той же час, якщо строковий депозит закінчився, він автоматично переводиться в розряд вкладів до вимоги. Раніше строкові вклади зазвичай автоматично подовжувались на новий термін у разі відсутності вкладника в банку в день закінчення строку дії договору.

Таким чином, законодавче закріплення окремого існування різних видів депозитів фізичних осіб (строкових вкладів та вкладів на вимогу) передбачає фактичну заборону на законодавчому рівні дострокового розірвання строкових депозитних угод. Проте це цілком назріле та доцільне нововведення не має зворотної сили, отже розповсюджується лише на нові строкові депозитні угоди.

Вплив цих законодавчих змін на банківську систему є однозначно позитивним, адже унеможлиблює одночасне ажіотажне зняття нових депозитів вкладниками і дозволяє банкам більш достовірно планувати власний платіжний календар. Проте і з точки зору вкладників ці зміни є позитивними, адже забороняють банкам автоматично подовжувати термін строкового депозиту на діючих умовах у випадку, якщо вкладник своєчасно не з'явився за своїми коштами. Загалом же ці зміни спрямовані на підвищення надійності банківської системи та повернення довіри до неї з боку клієнтів.

В подальшому комерційні банки мають активно використовувати нові можливості, що забезпечує законодавче скасування дострокового зняття депозитів. Це, зокрема, проявляється в активному укладанні нових депозитних договорів двох типів: з можливістю дострокового зняття коштів та без такої можливості. При цьому по строкових вкладах, що не

передбачають дострокового зняття, відсоткові ставки на 2-4% вищі, ніж по вкладах з можливістю дострокового зняття.

6. Безумовне дотримання нормативів НБУ, що регулюють діяльність комерційних банків. Регулятор має в своєму розпорядженні достатній набір інструментів підтримки стабільності як окремих банків, так і банківської системи в цілому. Одним з найбільш важливих серед них є економічні нормативи, що регламентуються Інструкцією «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні»³⁷. Згідно з цим документом, існують чіткі співвідношення різних статей банківського балансу, яких мають дотримуватись банки.

Протягом поточного року банківська система України стикається з суттєвими труднощами, що проявились у недотриманні нормативу Н2 не лише на рівні окремих банків, але й по банківській системі в цілому: його значення коливається в межах від 7,09 % до 9,90 %³⁸ при нормі *min* 10 % та порушується 9 місяців поспіль, починаючи з 01.03.2015р. Причина цих порушень – дефіцит банківського капіталу, що має тенденцію скорочення внаслідок збиткової діяльності значної кількості банків та банківської системи в цілому.

³⁷ Постанова Правління Національного банку України № 368 від 28.08.2001 «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні»– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>

³⁸ Значення економічних нормативів по системі банків України за 2015 рік / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=13697659&cat_id=36800

Перелік економічних нормативів НБУ не є фіксованим, він періодично переглядається та вдосконалюється з метою більш оперативного та якісного реагування на ризики і загрози, що постають перед банківською системою. Зокрема, починаючи з 01.07.2015 р. суттєво змінилась методика розрахунку нормативу Н9, що було зафіксовано Постановою Правління НБУ № 361 від 08.06.2015р. «Про схвалення Змін до Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні»³⁹.

7. Завершення санації банківської системи. Очищення банківської системи від проблемних банків, не зважаючи на їх розмір, надсилає наявним та потенційним клієнтам і вкладникам сигнал про серйозність намірів регулятора оптимізувати та зміцнити банківську систему, організувати її роботу на нових, значно більш прозорих принципах. Таким чином, процес санації банківської системи є одним із ключових чинників повернення довіри до неї з боку клієнтів.

Процес виведення з ринку проблемних банків, окрім позитивних, має також низку негативних наслідків. У першу чергу це стосується їх корпоративних клієнтів та співробітників. На відміну від вкладників-фізичних осіб, що обґрунтовано претендують на відшкодування депозитів у сумі до 200 тис. грн, юридичні особи (підприємства та підприємці) після банкрутства банку роками очікують хоча б часткового відшкодування коштів з поточних та депозитних рахунків. Адже ринкова вартість активів проблемного банку суттєво нижча за балансову, а термін їх повернення досить тривалий. Натомість абсолютну більшість працівників банків, до яких введено тимчасову адміністрацію, протягом короткого періоду часу звільняють з роботи. Чисельність персоналу 49 неплатоспроможних банків була скорочена на 29 тис. осіб⁴⁰. Втратили роботу, зокрема,

³⁹ Постанова Правління Національного банку України № 361 від 08.06.2015р. «Про схвалення Змін до Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні» / Правовий портал «Ліга закон» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/PB15079.html

⁴⁰ Волна банкрутств оставила без работы свыше 29 тысяч банковских служащих. 11.09.2015 / Інформаційне агентство «Уніан» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.unian.net/finance/1121302-volna>

б 368 співробітників «Дельта банку», 3 224 – «Надра банку», 2 454 – «Імексбанку», 1 349 – «Київської Русі», 1 107 – «Ві Ей Бі банку», 699 – «Банку Національний Кредит», 552 – «Українського професійного банку», 551 – «Златобанку», 536 – «Фінансової ініціативи», 405 – «Енергобанку»⁴¹.

Процес очищення банківської системи від проблемних банків планується завершити найближчим часом⁴².

8. Оптимізація мережі банківських відділень. Очищення банківської системи відбувається не лише на рівні НБУ. В несприятливих макроекономічних умовах, стикнувшись з впливом пасивів, погіршенням якості кредитного портфеля та збитковістю, комерційні банки власноруч здійснюють заходи, спрямовані на мінімізацію власних витрат та оптимізацію структури. Якщо на початок 2014р. в Україні працювало близько 19 тис. «точок продажу» банківських продуктів, то станом на 01.10.2015р. їх кількість складала лише 12,6 тис.⁴³ При цьому будь-якого дефіциту пропозиції банківських послуг з точки зору клієнтів чи можливості обрати банк (відділення) з декількох варіантів не спостерігається.

Серед діючих банків, які найбільш суттєво скоротили власну мережу: «Ощадбанк» (- 1274 відділень), «Приватбанк» (- 456), «Райффайзен банк Аваль» (- 192), «Укрсоцбанк» (- 169), «Укрсиббанк» (- 116)⁴⁴.

Оптимізація структури відділень, що здійснюється банками самостійно, значною мірою є вимушеним заходом, проте кроком у вірному напрямку. Його швидкість буде поступово уповільнюватись паралельно із завершенням процесу очищення банківської системи від проблемних банків.

bankrotstv-ostavila-bez-raboty-i-svyishe-29-tyisyach-bankovskih-slujaschih.html

⁴¹ Рейтинг банків України по зарплатам. 25.09.2015 / Інформаційний портал «Простобанк консалтинг» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.prostobankir.com.ua/hr/stati/rejting_bankov_ukrainy_po_zarplatam

⁴² Валерія ГОНТАРЕВА: «Эти состояния и эта так называемая олигархия — дутые пузыри». Зеркало недели. 02.10.2015 / – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.zn.ua/macrolevel/valeriya-gontareva-eti-sostoyaniya-i-eta-tak-nazyvaemaya-oligarhiya-dutye-puzyri-.html>

⁴³ Кількість структурних підрозділів банків на 01.10.2015 / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=17867471&cat_id=17823459

⁴⁴ Розраховано по: Кількість структурних підрозділів банків на 01.10.2015 / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

До середини 2014 р. НБУ був достатньо «закритою» установою. Ця закритість проявлялась, зокрема, у відсутності оперативного та публічного реагування керівництва регулятора на ключові макроекономічні та зовнішньоекономічні події, у майже нульовій плинності кадрів, непрозорій процедурі їх працевлаштування, відсутності можливості для комерційних банків, експертів фінансового ринку, науковців тощо отримати необхідну статистичну інформацію за необхідний період у необхідному розрізі. При цьому найбільш «закритою» традиційно була звітність з рефінансування в розрізі окремих банків.

Серед найбільш важливих заходів та реформ, що необхідні для **забезпечення прозорості діяльності Національного банку та банківської системи в цілому**, слід виділити наступні:

1. Спрощення процесу комунікації регулятора із зовнішнім середовищем та суспільством. На відміну від практики попередніх років, Голова НБУ та всі її заступники періодично виступають на публічних заходах, докладно відповідають на всі поставлені запитання преси, дають розгорнуті інтерв'ю щодо поточного стану справ, проблем і перспектив банківської системи, валютного курсу, заходів по зниженню темпів інфляції, динаміки міжнародних резервів, співпраці з міжнародними кредиторами тощо.

Публічність та відкритість топ-менеджменту регулятора, безумовно, сприяє поверненню довіри до дій НБУ та довіри до всієї банківської системи.

Подальші дії регулятора в цьому напрямку мають бути пов'язані із попереднім публічним обговоренням майбутніх кроків з експертним середовищем заходів НБУ по оптимізації банківської системи, реалізації кредитно-грошової політики тощо.

2. Відображення на офіційному сайті Національного банку інформації щодо статистичних показників банківської системи та окремих

комерційних банків, грошово-кредитної політики регулятора, оперативної публікації нових нормативних актів щодо діяльності банківської системи та змін до чинного законодавства. Зокрема, уперше за всі роки спостереження, була опублікована звітність про кількість відділень комерційних банків в розрізі областей та у розрізі працюючих банків у динаміці з 01.01.2008р.⁴⁵ Проте існує необхідність публікації статистичних показників діяльності банківської системи в розрізі окремих банків не щоквартально, а щомісячно. Технічні перешкоди для цього відсутні, адже кожний комерційний банк надає балансові дані до НБУ у щоденному режимі.

3. Дублювання у соціальних мережах (зокрема, у «Facebook») найбільш важливої оперативної інформації щодо діяльності регулятора та поточних подій у грошово-кредитній сфері. Кількість користувачів «Facebook»⁴⁶, що підписані на сторінку Національного банку України⁴⁷, становить 18 тис. осіб. При цьому на сторінку Міністерства економічного розвитку і торгівлі України⁴⁸ підписані 24 тис., а Міністерства фінансів України⁴⁹ – 26 тис. осіб. Таким чином, існує необхідність і потенційні можливості більш активної подальшої популяризації діяльності НБУ у соціальних мережах.

4. Завершення процесу розкриття інформації щодо структури власності комерційних банків. У 2015р. на офіційному сайті НБУ з'явилася та постійно оновлюється інформація про фактичних власників українських банків⁵⁰. Щоправда, НБУ наголошує, що ця інформація надана самими банками, отже може потребувати подальшого уточнення з боку регулятора.

⁴⁵ Кількість структурних підрозділів банків на 01.08.2015 / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=17867471&cat_id=17823459

⁴⁶ станом на 15.12.2015р.

⁴⁷ Офіційна сторінка Національного банку України у мережі «Facebook»– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/NationalBankOfUkraine?fref=nf>

⁴⁸ Офіційна сторінка Міністерства економічного розвитку і торгівлі України у мережі «Facebook»– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/mineconomdev?fref=ts>

⁴⁹ Офіційна сторінка Міністерства фінансів України у мережі «Facebook»– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/minfin.gov.ua?fref=ts>

⁵⁰ Структури власності банків України. / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=6738234&cat_id=51342

08.10.2015р. Національний банк уперше опублікував перелік банків, з якими ведеться робота по забезпеченню прозорості структури власників⁵¹. На даний момент⁵² визначено 40 банків, що мають непрозору структуру власності. Очікується, що до кінця 1 кварталу 2016р. процес легалізації власників банків буде завершено⁵³.

5. Посилення відповідальності власників і керівників банків за проведення операцій з пов'язаними особами. Вже прийнято ініційований НБУ Закон про відповідальність власників і керівників банків за проведення операцій з пов'язаними особами⁵⁴. Цим законом внесено, зокрема, такі зміни до Кодексу про адміністративні порушення та Кримінального кодексу:

- посилена адміністративна відповідальність керівників та власників банків, їх кінцевих бенефіціарів за порушення нормативно-правових актів НБУ, у тому числі за подання недостовірної (неповної) звітності;
- введена адміністративна відповідальність зазначених осіб за дії, що призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних;
- введена кримінальна відповідальність для керівників та власників банків, їх кінцевих бенефіціарів, інших власників істотної участі в банках за вчинення дій, що призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредиторам.

6. Завершення формування механізму недопущення до керівних посад у діючих банках та відмови у праві придбання істотної участі особам, що сприяли банкрутствам банків у минулому. У службовому «чорному списку» НБУ перебувають 837 осіб-керівників банків та

⁵¹ Статус роботи щодо легалізації власників банків / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=22502427&cat_id=22502426&ctime=1444326336150

⁵² Станом на 15.12.2015р.

⁵³ Національний банк опублікував перелік банків, з якими ведеться робота по забезпеченню прозорості структури власників / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=22502435&cat_id=55838

111 осіб-власників істотної участі. І вже зафіксовані факти відмови у погодженні керівників банків та власників істотної участі за фактом їх перебування у «чорному списку»⁵⁵.

Ці заходи здійснюються на підставі Постанови Правління НБУ № 357 від 04.06.2015 «Про затвердження змін до Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів»⁵⁶. Згідно з Постановою, якщо банк було ліквідовано у результаті виведення з ринку за ознакою легалізації злочинних доходів, фінансування тероризму або у зв'язку із здійсненням ризикової діяльності, що загрожує інтересам вкладників, керівник і власники істотної участі будуть «дискваліфіковані», тобто протягом 10 років не зможуть узгодити з НБУ придбання істотної участі або призначення на посаду керівника банку через зіпсовану ділову репутацію. Така дискваліфікація стосуватиметься і квазікерівників банків, тобто радників і президентів, які формально не були керівниками, але фактично виконували їх функції. Термін дискваліфікації для власника істотної участі банку, який не вжив заходів для запобігання втрати банком платоспроможності, становить 5 років. Якщо банк було визнано неплатоспроможним з інших причин, термін дискваліфікації становитиме 3 роки. Крім того, НБУ ввів додаткові підстави для дискваліфікації керівників банків. Зокрема, керівника буде дискваліфіковано на 3 роки, якщо він працював більше 3 місяців без узгодження свого призначення в НБУ або без підтвердження відповідності його ділової репутації або профпридатності, або якщо протягом 6 місяців працював у банку з непрозорою структурою.

⁵⁴ Закон України № 218-VIII від 02.03.2015р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/218-19>

⁵⁵ У «чорному списку» НБУ майже тисяча керівників і акціонерів збанкрутілих банків. 23.06.2015. / Інформаційне агентство «Уніан» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.unian.ua/finance/1092764-u-chornomu-spisku-nbu-mayje-tisyacha-kerivnikiv-i-aktsioneriv-zbankrutilih-bankiv.html>

⁵⁶ Постанова Правління НБУ № 357 від 04.06.2015 «Про затвердження змін до Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів» / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18099218>

Формування механізму недопущення до керівних посад у діючих банках та відмови у праві придбання істотної участі особам, що сприяли банкрутствам банків у минулому, буде остаточно завершено після завершення процедури очищення банківської системи від проблемних банків.

7. Оптимізація НБУ власної структури в напрямку позбавлення від «непрофільних» функцій та активів. Територіальні управління НБУ, розташовані у кожній з областей, об'єднуються у 4 макрорегіони (Київ, Дніпропетровськ, Одеса, Львів). Регулятор передає на баланс Міністерства освіти та науки вищі навчальні заклади, що раніше входили до структури НБУ: Університет банківської справи та Українську академію банківської справи, у яких разом працювали 1,4 тис. осіб. Трансформуються, скорочуються, ліквідуються або передаються на баланс інших установ Центр наукових досліджень, Редакція періодичних видань, телеканал «БТБ», типографія. Кількість співробітників (11,8 тис. на момент призначення чинного Голови) до кінця 2015 р. має бути скорочена до 5,3 тис. осіб. Реалізація цих заходів має зменшити операційні витрати регулятора загалом на 50 %. У середньостроковій перспективі НБУ планує ще більш радикальне скорочення персоналу до рівня 1,5 тис. осіб⁵⁷.

8. Важливим напрямом діяльності Національного банку, що потребує значно більш прозорого висвітлення, є механізм надання та повернення кредитів рефінансування комерційних банків з боку НБУ.

Базові принципи надання рефінансування полягають у наступному:

- рефінансування надається виключно для підтримки ліквідності банків та не може розглядатись як джерело ресурсної бази і кошти для подальшого кредитування;
- рефінансування надається виключно платоспроможним банкам, що

⁵⁷ Гонтарева пообещала сократить вдвое штат НБУ / Інформаційне агентство «Українські новини». 24.09.2015 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukranews.com/news/183454.Gontareva-poobeshchala-sokratit-vdvoye-shtat-NBU-do-kontsa-goda.ru>

не мають простроченої заборгованості перед НБУ;

- рефінансування (крім овернайт) надається лише під надійне забезпечення: державні цінні папери, валюта, банківські метали тощо.

Рефінансування надається банкам відповідно до розміру облікової ставки. В залежності від типу кредиту (овернайт, тендери, репо, стабілізаційні, екстрені механізми) процентна ставка може відрізнятись на декілька пп., проте базою для її обчислення у будь-якому разі є облікова ставка. Її розмір останнім часом змінювався наступним чином: з 15.04.2014 р. – з 6,5% до 9,5 %, з 17.07.2014 р. – до 12,5 %, з 13.11.2014 р. – до 14 %, з 06.02.2015 р. – до 19,5 %, з 04.03.2015 р. – до 30 %. У найбільш складний період банківської кризи 2014-2015 рр. основні завдання такого підвищення полягали у досягненні позитивного значення облікової ставки відносно очікуваного рівня інфляції, забезпеченні тривалої курсової стабільності, уповільненні темпів зростання цін. Крім того, політика «дорогих грошей» суттєво обмежувала можливості валютних спекуляцій з боку учасників ринку. Натомість на тлі поступової стабілізації ситуації на валютному ринку та уповільнення темпів інфляції ставка почала знижуватись: з 28.08.2015 р. – з 30 % до 27 %, з 25.09.2015 р. – з 27 % до 22%⁵⁸. Мета її зниження – стимулювання кредитної активності за рахунок здешевлення вартості грошей.

На виконання вимог статті 68 Закону України «Про Національний банк України», до якої внесено зміни Законом України № 78-VIII від 28.12.2014 «Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків», НБУ забезпечує інформування громадськості про надані банкам кредити (на строк більше 30 календарних днів) з обов'язковим зазначенням найменування банку, суми та виду кредиту, типу наданого забезпечення та дати відповідного рішення НБУ.

⁵⁸ Облікова ставка Національного банку України / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53647&cat_id=44580

На сьогодні є два види кредитів, інформація про які підлягає опублікуванню:

- стабілізаційні кредити, надані відповідно до «Положення про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України», затвердженого постановою Правління НБУ № 327 від 13.07.2010⁵⁹;
- кредити, надані на тендерах із підтримання ліквідності банків, що надаються НБУ відповідно до «Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України», затвердженого постановою Правління НБУ від 30.04.2009 № 259⁶⁰.

Загальна сума наданого комерційним банкам рефінансування становила: 80 млрд. грн. станом на 01.01.2014 р., 113 млрд грн станом на 01.01.2015 р., 111 млрд грн станом на 01.11.2015 р.⁶¹. Проте *наведено на офіційному сайті НБУ статистика не містить розподілу загальної суми наданого рефінансування станом на конкретну дату між окремими банками в розрізі сум, строків надання та повернення, процентних ставок. Натомість на сайті наведена лише помісячна історія надання кредитів рефінансування без очікуваних дат повернення.*

Наприклад, у листопаді 2015р. єдиним банком, що отримав рефінансування на строк більше 30 днів, був банк «Хрещатик». Дата прийняття рішення про надання кредиту – 11.11.2015 р. Сума – 75 млн грн. Дата фактичного надання, дата повернення та ставка – невідомі. Чи має банк «Хрещатик» іншу заборгованість по кредитах рефінансування перед НБУ – невідомо⁶².

⁵⁹ Постанова Правління Національного банку України № 327 від 13.07.2010 «Про затвердження Положення про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України» / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0540-10>

⁶⁰ Постанова Правління Національного банку України № 259 від 30.04.2009 «Про затвердження Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України» / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0410-09>

⁶¹ Бюлетень (електронне видання). П.3.1. Огляди фінансових корпорацій п. 3.1.1. Огляд Національного банку України / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897

⁶² Інформація про надані Національним банком України банкам кредити на строк більше 30 календарних днів у 2015 році / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

Дефіцит достовірної інформації про окремі аспекти діяльності регулятора у сфері рефінансування створює підґрунтя для підозр у зловживаннях з боку його посадових осіб. В інформаційному просторі періодично з'являються публікації, в яких стверджується, що регулятор ніби то використовує елементи суб'єктивізму в процесі фінансування окремих банків. Зокрема, за даними видання «Forbes-Україна», протягом 17 місяців банківської кризи, починаючи з 1 січня 2014 р. офіційно неплатоспроможні на сьогодні банки отримали 29% (38 млрд грн. сукупного обсягу рефінансування НБУ. Найбільшими позичальниками начебто були «Дельта банк» (10,1 млрд грн), «Фінансова Ініціатива» (8,4 млрд грн), «Ві ей бі банк» (5,5 млрд грн), «Надра» (3,3 млрд грн), «Брокбізнесбанк» (2 млрд грн)⁶³.

Очевидно, єдиним надійним способом підтвердити цю інформацію або спростувати її як недостовірну, є досягнення повної прозорості діяльності Національного банку у сфері рефінансування.

Висновки та пропозиції:

Ключовою причиною банківської кризи в Україні є недовіра клієнтів до банківської системи в цілому, зокрема недовіра до банків з боку вкладників та недовіра до НБУ, викликана непрозорістю його діяльності.

Серед напрямів підвищення довіри до банків основними є: курсова стабілізація національної грошової одиниці; зниження рівня інфляції шляхом обмеження емісії; зростання банківського капіталу шляхом збільшення статутних фондів згідно планів рекапіталізації, затверджених НБУ; безумовне та своєчасне відшкодування вкладів у проблемних банках за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в межах законодавчо затвердженого ліміту; скасування можливості дострокового зняття депозитів населення; безумовне дотримання нормативів НБУ, що регулюють діяльність комерційних банків; завершення санації банківської

системи; оптимізація мережі банківських відділень.

Серед найбільш важливих заходів та реформ, що вже проводяться та потребують завершення для забезпечення прозорості діяльності Національного банку та банківської системи в цілому, слід виділити наступні: спрощення процесу комунікації регулятора із зовнішнім середовищем та суспільством; відображення на офіційному сайті Національного банку інформації щодо статистичних показників банківської системи та окремих банків, грошово-кредитної політики регулятора, нових нормативних актів щодо діяльності банківської системи; дублювання у соціальних мережах найбільш важливої оперативної інформації щодо діяльності НБУ та поточних подій у грошово-кредитній сфері; завершення процесу розкриття інформації щодо структури власності комерційних банків; посилення відповідальності власників і керівників банків за проведення операцій з пов'язаними особами; завершення формування механізму недопущення до керівних посад у діючих банках та відмови у праві придбання істотної участі особам, що сприяли банкрутствам банків у минулому; оптимізація НБУ власної структури в напрямку позбавлення від «непрофільних» функцій та активів; значно більш прозоре висвітлення механізму надання та повернення кредитів рефінансування.

Подальші заходи щодо підвищення довіри до банківської системи з боку клієнтів та забезпечення прозорості діяльності Національного банку мають включати в себе наступні кроки:

- Необхідне підвищення гарантованої державою суми відшкодування вкладів фізичних осіб з метою залучення додаткових коштів населення у банківську систему. Поточні можливості держави не дають змоги підвищити суму гарантованого відшкодування вкладів фізичних осіб до європейського рівня у 100 тис. євро. Проте необхідною передумовою реанімації ринку строкових вкладів населення в Україні є зростання суми гарантованого

повернення вкладів принаймні до російського рівня у 1,4 млн. руб., або близько 20 тис. дол. США. Таким чином, *після остаточного завершення санації банківської системи доцільно збільшити гарантовану державою суму відшкодування вкладів населення до рівня 500 тис. грн.*, що складає близько 20 тис. дол. США. У валютному еквіваленті запропонована сума є меншою за суму відшкодування до девальвації гривні (25 тис. дол. США при курсі 8 грн. / дол.). З метою мінімізації майбутніх ризиків для державного бюджету *новий розмір максимального відшкодування не повинен мати «зворотної сили»* та розповсюджуватись на вже укладені депозитні угоди, натомість *повинен діяти лише для нових строкових депозитів у банках, що залишаться на ринку після остаточного завершення санації банківської системи.*

- На офіційному сайті Національного банку щомісячно оновлюється інформація щодо показників діяльності банківської системи в цілому. Проте відповідна *статистична інформація у розрізі окремих банків публікується лише раз на квартал*, що суттєво ускладнює поточний моніторинг кредитної активності, прибутковості, надійності окремих банківських установ. Таким чином, *існує нагальна необхідність публікації статистичних показників діяльності банківської системи в розрізі окремих банків* (структури активів, зобов'язань, власного капіталу та фінансового результату) *не щоквартально, а щомісячно*. Технічні перешкоди для цього відсутні, адже кожний комерційний банк надає балансові дані до НБУ у щоденному режимі.

- Згідно опублікованих статистичних даних у розрізі окремих банківських установ станом на 01.10.2015р. *12 банків*, що офіційно вважаються платоспроможними (до них не введено тимчасову адміністрацію) *мають загрозово низький рівень капіталізації*, адже їх власний капітал менше граничного на сьогодні рівня 120 млн. грн. На жаль, відповідні дані по цих банках станом на 01.11.2015р. та 01.12.2015р.

відсутні. Всі ці установи *мають бути докапіталізовані або злиті з іншими банками, або виведені з ринку.*

- Згідно чинного законодавства, НБУ забезпечує інформування громадськості про надані банкам кредити на строк більше 30 календарних днів з обов'язковим зазначенням найменування банку, суми та виду кредиту, типу наданого забезпечення та дати відповідного рішення НБУ. На сьогодні є два види кредитів, інформація про які підлягає опублікуванню: стабілізаційні кредити та кредити, надані на тендерах із підтримання ліквідності банків. Проте *наведена на офіційному сайті НБУ статистика не містить розподілу загальної суми наданого рефінансування станом на конкретну дату між окремими банками в розрізі сум, строків надання та повернення, процентних ставок.* Натомість на сайті наведена лише помісячна історія надання кредитів рефінансування без процентних ставок та очікуваних дат повернення. Дефіцит достовірної інформації про окремі аспекти діяльності регулятора у сфері рефінансування створює підґрунтя для підозр у зловживаннях з боку його посадових осіб. Єдиним надійним способом спростувати ці підозри як недостовірні є *публікація вичерпної інформації про структуру наданого рефінансування у розрізі банків, сум, строків повернення та процентних ставок, навіть якщо це не передбачено чинним законодавством.* Досягнення повної прозорості діяльності Національного банку у сфері рефінансування сприятиме зростанню довіри до НБУ та до банківської системи в цілому.

Впровадження описаних вище заходів має сприяти стабілізації банківської системи як ключового елементу макроекономічної стабілізації у середньостроковій перспективі.

Відділ фінансової безпеки

(Д.М. Гладких)

№ 66, Серія «Економіка»